

En bagatel

af Ivar Gjørup

I Historia Augusta finder vi dette lille digt, med den oplysning, at Hadrian fremsagde det på dødslejet (Vita Hadriani 25,9-10: *et moriens quidem hos versus fecisse dicitur*):

Animula vagula blandula	Sjæl omstrejfende indsmigrende
hospes comesque corporis	gæst og ledsager for kroppen
quae nunc abibis in loca	hvilken egn vil du nu rejse til
pallidula rigida nudula	bleg kold nøgen
nec ut soles dabis iocos	og ikke som du plejer fyre vitser af

For det første: Er det et godt digt? Det er en bagatel, og må bedømmes som en bagatel – håndteringen er det vigtige, en vis behændighed i opgavens løsning, endelig ikke nogen overanstrengelse. Skødesløshed, muligvis blot indtrykket af skødesløshed; frembragt med stor omhu.

Sådan er en bagatel. Hoffets vittige samkvem, dette er en *iocus*, en fordringsløs spøg. En ytring om sjælens bedrøvelige rejse ind i dødens land, har du husket tandbørsten? Det er tonen. Og det lille digt tilkendegiver selv denne status af bagatel, digtets slutord er netop *iocus*: Den spøgefulde tid er forbi –sådan lyder digterjegets farvel til den lille sjæl.

For det andet: Er digtet Hadrians frembringelse, eller tillagt ham? Vi kan ikke vide det. Forskerne har fundet forlæg for digtet, med samme brug af diminutiver, samme forestilling om dødens triste landskab: Man kan altså foreslå, at der var sådanne smådigte i omløb i tiden, og at det passede forfatteren af Vita Hadriani at tillægge den kunstnerisk begavede kejser dette stykke.¹

Den oplysning, at han udsagde det på sit dødsleje i sommeren 138 e.Kr., kan vi forstå forskelligt. Det er dramatisk at forestille sig, at Hadrian ytrede dette digt og udåndede. Eller han lå døende over flere dage, og havde forberedt sig til lejligheden. Eller han cite-

1. Jeg har haft stort udbytte af Egil Kraggeruds grundige og fornemme behandling af emnet, *Symbolae Osloenses* 68,1, s. 72-95, 'Hadrian's *Animula vagula*', 1993. Men min opfattelse af digtets fem linjer afviger ganske fra hans.

rede det, eller det blev læst højt for ham? Eller som sagt – det var slet ikke hans digt og havde intet med ham at gøre: *Se non è vero, è ben trovato!*

For det tredje: Hvad vil digtet udtrykke? Brugen af diminutiver giver læserne eller tilhørerne fornemmelse af intimsfærens fortrolige sprogbrug, en bevidst kælenhed fastholdt med et anstrøg af kærlig ironi over for genren, som netop kendetegner hoffets artige poeter. Alt for mange nuttede endelser.

Men er der mere? Måske er der en ganske urimelig brug af sprogets og digtets konventioner: Sjælen *animula* er lillebitte, det høres på endelsen -ula, det er kært. Og det bliver ved: En lille omstrejfer er sjælen, den er *vagus*, ordet optræder i formindskselsesformen *vagula*. Kælen og indsmigrende er den også, velsagtens som børn og hoffolk er det, det hedder *blandus* på latin. Endnu en gang får vi nuttet endelse på, sjælen er *blandula*. Det er for meget.

Digtets første verslinje lyder: *Animula vagula blandula* – den har gjort et vist indtryk på eftertiden, mange kender denne beskrivelse af den lille søde rejseklare sjæl, og mange har ladet sig fortælle, at Hadrian gav disse ord, før han døde. Selv hørte jeg den første gang fra professor Franz Blatt i auditoriet, Hadrian skrev ét godt digt, fortalte han forsamlingen – og så gav han os det.² På den måde bliver det hele godt, vi forestiller os gerne mageløse Sidste Ord, her er det den romerske kejser og tilmed et af de bedre eksemplarer af arten, der taler til sin sjæl, som nu forlader ham: ‘Du kroppens gæst og rejsefælle’, lyder næste linje, *hospes comesque corporis*.

Så kommer spørgsmålet: Hvor rejser du hen? Til hvilke kolde egne? På latin *quae nunc abibis in loca*, efterfulgt af fjerde verslinje – den næstsidste og afslutning på spørgsmålet – hvor diminutiverne minsandten kommer igen: *pallidula rigida nudula*.

De fleste vil opfatte disse tre betegnelser som beskrivelser af loca, ‘hvilke egne, blege, barske, nøgne, rejser du til?’ Men de kan jo også gå på den lille sjæl, der er ingen forskel her mellem ental hunkøn (om sjælen) og flertal intetkøn (om egnene). Og man kan finde digtet oversat således. Men der findes en tredje mulighed, som gør denne lille digtøvelse til netop det, den gerne vil opfattes som blandt de indforståede: En *iocus*.

Det er et særkende ved romersk digtning, at den kan flytte ordene væk fra den sammenhæng, de meningsmæssigt tilhører, anbringe dem lidt før deres sammenhæng, således at læserens eller tilhørerens forventning anspændes; et ord og en mening, vi endnu ikke kan få anbragt. Eller lade ordet indfinde sig lidt efter, som en udvidet beskri-

2. I Marguerite Yourcenars kendte roman *Hadrians Erindringer* fra 1951 optræder digtet på titelbladet.

velse af det allerede sagte. Eller benytte denne frihed i ordstillingen til at bringe to ord sammen, som modsiger, oplyser eller belyser hinanden, skønt de meningsmæssigt har hjemme hver sit sted i ordløbet. Sådanne raffinementer stiller betydelige krav til læserne, ikke kun til de skoleelever, som gennem tiderne har skullet slås med at lære det; også for en indfødt romer må det have forudsat øvelse og opmærksomhed, oplæring i den kunst at spidse ører. Til gengæld var belønningen udsøgt, som indtagelse af fornemme vine, som den jævne gane ikke kunne værdsætte; kun kenderen kan.

Tag slutstrofen i Horatses vidunderlige Soracte-digt, som vi læste i 3.g. i mine unge dage. Vi begynder med et vinterbillede, frosne floder, træerne tynget under sneen, kulden er alderdommens svøbe – og så melder foråret sig, en anderledes sprogmusik bryder igennem, med nye billeder: Stævnemødet!

nunc et latentis proditor intumo
gratus puellae risus ab angulo
pignusqve dereptum lacertis
aut digito male pertinaci

(*Carmina* I.9)

Læserne eller lytterne har ingen mulighed for at forudse sammenhængen med 'den skjulte pige' (*latentis / puellae*), hvis 'forræderiske latter' (*proditor / risus*) er 'kærkommen' (*gratus*) for den unge mand; den røber hendes skjulested i 'den inderste krog' (*intumo / angulo*). Hvem skjuler sig, hvem eller hvad er forræderen, og hvad hører 'inderst' sammen med? Meningen falder først på plads for læseren – og for den unge mand? – ved sidste ord: Krogen, skjulet.

Hadrians lille digt er en *iocus*. Lad det være en del af spøgen, at det alligevel er ham, der har begået det. Er der en spøg mere, aldeles uørlig? Som allerede anført vil fjerde verslinjes tre beskrivelser kunne knyttes til både *animula* (1. linje) og *loca* (4.). Versrytme og endelse er den samme, uanset hvad vi vælger at høre.³

Men der er en anden markør, der muliggør en skelnen, som vi overrumples af, når først vi opfatter den: Formindskelsesformerne. Diminutiverne på -ula! Som var for meget – en overdrivelse, vi kendere kunne rynke på næsen ad. Medmindre vi er overordentlig store

3. De lærde er uenige. Kraggerud vil knytte alle tre til *loca*; andre afviser, at *pallidula* og *nudula* kan være beskrivelser af 'die Stätten der Unterwelt' (Steinmetz apud Kraggerud, note 73).

kendere, og opfatter ironien, spillet. Og måske endnu mere: Vi opfatter, at disse diminutiver er sat til at bestille noget!

De beskriver sjælen, javist, det er vi allerede enige om. Men nu gør de også en forskel, som slet ikke lader sig gøre. Pludselig hører vi alligevel forskel på hunkøn ental og intetkøn flertal! Der er tre adjektiver; men kun to af dem er diminutiver: Kun disse to beskriver sjælen. Sådan er forståelsen mellem digt og læser. Diminutivformen er kønsmarkør, for denne ene gang i latinsk grammatik. Hør selv!

Det midterste adjektiv har ikke noget nuttet *-ula*: Det beskriver egnene, som sjælen rejser til, *loca*. De er 'barske' og 'kolde'; de er *rigida*.⁴ Mens den lille stakkels sjæl er 'bleg' og 'nøgen': *pallidula, nudula*.

Nu bliver også ordstillingen meddelsom. Midt mellem de to ord, som giver os den rystende forkomne sjæl, får vi det ene bistre udtryk, som tegner sjælens nye tilholdssted for os.

Slutlinjen er signaturen. En slentrende prosalinje, der ubesværet overholder versmålets krav i dets mest bastante udgave, dadumdadum to gange. Vi lærte i vore skoledage, at verbet skulle stå sidst på latin, *iocos dabis*. Men her får det sin folkesproglige plads, *dabis iocos* – dadumdadum i stedet for dadumdadum: Rytmen ville være den samme.

Dette er en bagatel; en sorgløs kuldegysning på en varm sommerdag. Den underskriver sig som bagatel: Derfor skal *iocus* have det sidste ord. Hér slutter vittigheden.

**Animula vagula blandula
hospes comesque corporis
quae nunc abibis in loca
pallidula rigida nudula
nec ut soles dabis iocos.**

ivar@egoland.dk

4. Kraggerud beskæftiger sig ikke med den mulighed, jeg foreslår her. I note 73 nævner han den, kun for at afvise den som 'equally arbitrary'.